

УДК: 101.1; 371.13

Світлана Ганаба

ФЕНОМЕН КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК ОНТОЛОГІЧНОЇ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Поняття «ідентичності» національної, релігійної, політичної тощо, у науковій літературі не отримало остаточного визначення і є дискусійним. Загалом ідентичність трактується науковцями як внутрішній, суб'єктивний стан особистості, у якому відображається усвідомлення нею себе як особистості, переживання постійно наявного Я, його розвиток і збереження. Збереження ідентичності в умовах полі етнічного середовища передбачає розвиток почуття приналежності людини до однієї держави, нації, незалежно від свого юридичного статусу громадянина. Релевантну роль у цьому процесі відіграє історична пам'ять.

Одним із різновидів пам'яті людини є історична пам'ять. Як ретроспективна категорія пізнання минулого вона фіксує, зберігає та відтворює суспільно значиму для соціуму інформацію. Проте знання про минуле має неповний, вибіркового характеру. До сфери теперішнього потрапляє з минулого лише те знання, яке вразило нашу увагу, викликало у душі емоційний відгук, що проживається на рівні чуттєвого образу й є особистісно значимим. Воно залишається у пам'яті людини, формуючи особистісний образ людини. Таким чином, вибірковість людської пам'яті ґрунтується на вибірковості людського сприйняття, його здатності здійснювати мимовільний вибір, позасвідому редукцію змісту подій та явищ, свідком яких була людина. Саме феномен вибіркового існування минулого у людській пам'яті є значимим у поясненні феномену історичної пам'яті. Людська увага керує пам'яттю, розподіляє та трансформує події та явища на важливі та ні, значимі і несуттєві.

Однак оцінна функція історичної пам'яті не зводиться до трансляції з «комори минулого» «готових рецептів» стандартного розв'язання проблем суспільного буття. Креативний характер історичної пам'яті презентує цілісність буття, забезпечує діалог

між минулим і сьогоднішнім в ім'я майбутнього. Тому оцінювання досвіду попередніх поколінь передбачає його осмислення у світлі сучасності. Досвід минулого продукує нові смисли розуміння сучасності, «розсуває» межі сьогоднішнього та проектує майбутнє. Теперішнє, на думку К. Ясперса, не є виразом «голого існування», а відкривається разом із спогадами та ідеєю, тобто минулим та майбутнім. За посередництва «історичних спогадів» зберігається та частина буття, яка здатна бути і являтися безсмертною і, «чим більш глибоких пластів я досягаю в минулому, тим інтенсивніше я беру участь у ході подій теперішнього. До чого я належу, в ім'я чого я живу – усе це я дізнаюся у дзеркалі історії», – зазначає мислитель [1, с. 276]. У пам'яті зберігається не лише те, що ми сприйняли чи відчули, але й те, що вигадуємо самі. А інколи з роками відмежувати реальне та вигадане стає досить складно чи навіть практично неможливо. Коли ми пригадуємо, ми не лише констатуємо факти минулого, а, насамперед, породжуємо нові смисли, які актуальні тут і тепер. Пригадувати – це постійно здійснювати смислотворчість власного буття. Проблема в тому, що минуле перестало бути гарантією майбутнього.

Колективна пам'ять обертається докола індивідуальної пам'яті, не поєднуючись із нею. Вона розвивається за власними законами. Навіть більше: існування і функціонування індивідуальної пам'яті просто неможливе без своєрідних інструментів – «слів і ідей», які індивід не придумує, а запозичує їх із свого середовища. Результатом певного інтелектуального процесу перенесення власного досвіду й заповнення простору минулого власними ремінісценціями є конструювання образу – візії минулого з конкретної перспективи. Тому колективна пам'ять стала рушійною силою і фактором тягlosti соціальних процесів. Звідси випливає тісна кореляція між пам'яттю й національною ідентичністю, які стали практично синонімами.

Прикладом вищезазначених думок може слугувати ідеологічний вимір вітчизняної історії. У цій царині склалася ситуація, у якій доволі часто ті, кого ми пам'ятаємо і вшановуємо, перетворюються на схематичних маріонеток, життя й цінності яких використовуються для підтвердження чи поширення певних суспільних ідеологем. Така ситуація свідчить, що про висвітлення їх пам'яттю як певних ідолів чи взірців епохи та нівелювання «людського», унікального, того що і дозволило їм стати уособленням своєї епохи. Така пам'ять є небезпечною, зазвичай вона використовується як інструмент численних маніпуляцій свідомістю громадян із боку

різних політичних сил. Як результат в українському суспільстві ми спостерігаємо розколотість і кризовий стан історичної пам'яті. Спроби механічним шляхом вирішити такі проблеми приречені на невдачу, оскільки викликатимуть супротив тієї чи іншої частини населення. У цій справі важливим є створення справжньої громадянської дискусії довкола складних і дражливих історичних проблем, різнобічно висвітлюючи їх у засобах масової інформації й позбавляючи в такий спосіб їх маніпуляції політичними силами.

Література:

1. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс ; [пер.с нем.; вступ. ст. П. П. Гайденко]. – М. : Наука, 1991. – 680 с.